

УДК 336.71+368(477)

С. В. Башлай, канд. екон. наук, доц., **В. В. Котькова**,
магістрант, ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ І СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

У статті розглянуті зміст та напрямки співпраці банків і страхових компаній на фінансовому ринку. Автори вивчають основні історичні, економічні та соціальні передумови, досліджують форми і перспективи інтеграційних процесів за участі установ банківського і страхового бізнесу.

Ключові слова: банк, страхова компанія, банкострахування, інтеграція, фінансовий ринок, капітал, форма, консолідація, мотив.

Постановка проблеми. Розвиток фінансового ринку та посилення відповідних економічних процесів (наприклад, конкурентної боротьби) в окремих його сегментах змушують фінансові установи шукати нові форми та способи позиціонування своїх послуг. Агресивний характер розвитку банківської сфери, постійне удосконалення технологій фінансового обслуговування та універсалізація фінансово-кредитної діяльності взагалі – основні чинники появи сучасних форм та способів ведення ощадно-інвестиційного бізнесу. Глобалізація, міжнародна інтеграція та зростаюча конкуренція змушують банки та страхові компанії постійно збільшувати та переформатовувати спектр своїх послуг. Не останнє місце в переліку стимулюючих чинників розвитку інтеграційних процесів у банківському та страховому бізнесі займає прагнення фінансових установ зберегти (чи навіть збільшити) рівень прибутковості своєї діяльності. А достатньо дієвим способом досягнення такої мети є використання конкурентних переваг шляхом консолідації капіталу та пропозиції нових інтегрованих продуктів.

Виходячи із універсального тлумачення сутності інтеграції, як процесу інтенсифікації взаємовідносин між відповідними установами, дослідженню підлягають такі напрямки взаємодії банків та страхових компаній, як спільне залучення (формування) та використання фінансових, технологічних та трудових ресурсів, створення спільних фінансових продуктів, проведення спільної маркетингової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії, визначення форм і напрямків інтеграції банківських та страхових установ у світлі посиленої конкуренції та перманентного стану фінансового ринку попадали в поле зору як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: Ф. Дайріка, Т. Хосшка, М. Уайта, А. Сандерса, В. Корнеєва,

І. Дорошенка, О. Барановського, Р. Сабодаша, В. Кучеренко та інших. На нашу думку, така довготривалість та багатосторонність процесу вивчення інтеграційних процесів в економіці взагалі та за участі суб'єктів банківського і страхового сегментів фінансового ринку зокрема дозволили створити належну методологічну базу. Як доказ практичного застосування наукових здобутків з цього питання можна вважати численні звернення міжнародних інститутів, органів фінансового нагляду окремих країн, маркетингових агентств та підрозділів банків до використання змісту тлумачень відповідних явищ, дій, інструментів у своїх нормативно-правових актах рекомендаційного, законодавчого, інструктивного та методичного характеру [6; 9–11].

Невирішені частини проблеми. Запропоновані в статті викладки та тлумачення аргументованих тенденцій також у більшості своїх формулювань спираються на отримані раніше результати наукових досліджень та положення нормативно-правових актів різних рівнів.

Для цілого ряду країн світу процес інтеграції банківського і страхового секторів фінансового ринку розпочався ще в минулому столітті. Основними мотивами тісного співробітництва зі страховими компаніями для банків стали: організація підкріплення (додаткового забезпечення) своїх кредитно-депозитних продуктів; забезпечення власної конкурентоспроможності на ринку та популяризації банківських послуг серед учасників страхового ринку; збільшення фінансових потоків за рахунок кредитно-інвестиційною підтримки страховиків; розширення частки фінансового ринку та клієнтської бази. У свою чергу, страхові компанії отримували фінансову підтримку, додаткові канали збуту своїх продуктів та джерела доходів, закріплювалися на фінансовому ринку завдяки новим ощадним програмам та інвестиційним інструментам на засадах консолідації зусиль з банками.

Основою інтеграції банків та страхових компаній є достатньо схожий характер інтересів діяльності фінансових установ. Взаємна зацікавленість щодо консолідації банківського та страхового бізнесу може полягати в наступних діях:

- фінансові установи отримують можливість створювати комбіновані фінансові продукти для одного споживача (спільного клієнта);
- інтегруючись, банки та страхові компанії забезпечують умови для різностороннього розвитку, диверсифікації діяльності та ризиків;
- банківська діяльність насичена ризиковими напрямками здійснення – страхові компанії реалізують своє призначення, мінімізують банківські ризики та можливі їх негативні наслідки і водночас отримують надійних клієнтів.

Мета статті полягає у вивченні зазначених вище напрямків розвитку інтеграційних процесів у фінансовій сфері за участі банків і страхових компаній.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах банки України прагнуть збільшувати спектр своїх фінансових послуг як традиційних, так і нетрадиційних та розвивати нові шляхи отримання доходів. Першим кроком до формування корпоративної структури фінансово-банківської діяльності (створення банками дочірніх інвестиційних, лізингових, факторингових компаній) в Україні стала спеціалізація відокремлених підрозділів банку на відповідних фінансових послугах – споживчому кредитуванні, іпотеці, лізингу. Диверсифікація банківського бізнесу в такий спосіб дозволила виробити форми консолідації зусиль з установами, сфера діяльності яких для банків обмежена. Наступним кроком на шляху забезпечення конкурентоспроможності банків на ринку стала розробка та реалізація програм комплексного обслуговування клієнтів, у результаті чого і виникла нова форма позиціонування фінансових послуг (“в одному місці і з одних рук”) – єдиний фінансовий центр (фінансовий супермаркет). На сьогодні відпрацьовані різні механізми взаємодії в тандемі “банк – страхова компанія” та розроблені численні маркетингові схеми з урахуванням як внутрішніх (стратегія, масштаби, фінансовий стан, досвід), так і зовнішніх факторів (макроекономічна ситуація, вимоги законодавства). Таким чином, будучи привабливим (як спосіб розширення бізнесу), схожим функціонально та вигідним (як сфера протистояння іншим небанківським фінансовим установам депозитно-інвестиційного характеру), страховий ринок України був фактично “захоплений” банками як інституційно, так і функціонально.

В Україні інституційна інтеграція в першу чергу передбачає перетинання потоків капіталів двох установ фінансового ринку. На основі результатів вивчення ряду праць українських та російських науковців [4; 5; 8] були виділені чотири основні форми інтеграції банківського та страхового капіталу (рис. 1).

Визначення спільної сфери діяльності та закріплення відповідної частки фінансового ринку “в одних руках” дозволяє єдиним (для банку та страхової компанії) інвесторам втілювати в життя свої проекти шляхом прийняття відповідних управлінських рішень, прагнучи до об’єднання фінансових ресурсів, покращення результатів та показників їх діяльності, підвищення конкурентоспроможності та ринкової вартості компанії (об’єднання), в цілому.

Рисунок 1 – Загальний зміст форм інтеграції банківського та страхового капіталу в Україні

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 8].

Визначені Базельським комітетом з банківського нагляду нові параметри складу та якості капіталу (запровадження здійснення нагляду на консолідованій основі) [9; 11], а також підвищення вимог НБУ до капіталу вітчизняних банків [6] стали вагомими стимуляторами активізації банків до інтеграційних дій. Крім того, прямиий зв'язок через капітал зі страховими компаніями дозволяє банкам позиціонувати себе у сфері фінансових послуг без інших посередників, потрапляючи таким чином на єдиний, прямо заборонений сегмент фінансового ринку. За даними НБУ про власників істотної участі в статутному капіталі 15 банків зареєстрована пряма участь вітчизняних та іноземних страхових компаній у загальному обсязі близько 570 млн. грн. При цьому лише в одному банку (ПАТ “Банк ринкові технології”, м. Київ) страхова компанія (ПрАТ “Страхова компанія “Стар-Поліс”) володіє стовідсотковим пакетом акцій. У трьох банках (“ПАТ “Реал Банк”, ПАТ “Мотор-банк” та ПАТ “Ерде Банк”) страхові компанії прямо володіють контрольними пакетами їхніх акцій. Однак поки що спостерігається участь страхових компаній у статутних капіталах лише середніх та малих банків. Питома вага їхньої участі в сукупному капіталі банків України становить лише 0,34 % [1].

Зважаючи на діючі вимоги вітчизняного законодавства щодо старту в страховій сфері (мінімальний розмір статутного капіталу страховика – 1–1,5 млн. євро) [7], абсолютно нормальним явищем можна вважати активну участь банків у капіталі страхових компаній. При цьому суто інвестиційний аспект доповнюється такими мотивами взаємовигідного підпорядкування (володіння) банками страхових компаній: при реалізації різноманітних схем кредитування страхові послуги

є актуальними для банку; конфлікт інтересів банку і страхової компанії практично відсутній і функції фінансових установ на ринку чітко розподілені; створюються умови для збільшення своїх доходів від спільної діяльності компаній. Звідси випливає, що ринок страхових послуг є привабливим для банків як сфера розширення свого бізнесу у зв'язку з функціональною близькістю та взаємовигідністю.

Банки постійно відчують потребу у формуванні необхідного власного та збалансованого (за строками, обсягами, походженням) сукупного банківського капіталу (кредитних ресурсів), ефективному та диверсифікованому його розміщенні, страхуванні власних та клієнтських ризиків. Результатом інтеграції в такий спосіб стала поява економічних передумов для визначення нової спільної функції – єдиного фінансового центру (фінансового супермаркету). Характер її практичної реалізації – прагнення забезпечити комплексне обслуговування клієнтів на ринку фінансових послуг. До того ж як у банків, так і страхових компаній з'являється можливість створювати більш універсальні та привабливі фінансові програми для приватних та корпоративних клієнтів. У результаті такої інтеграції і створюються умови для отримання фінансовими установами конкурентних переваг на ринку.

Наступний напрямок інтеграційних процесів для банків та страхових компаній, як визначено в завданнях дослідження, пов'язаний із забезпеченням умов для різностороннього розвитку, диверсифікації діяльності та ризиків. Зміст діяльності передбачає оперування страховими компаніями значними ресурсами, сформованими в результаті отримання від клієнтів страхових премій. Ці страхові резерви вони зобов'язані інвестувати у відповідні види активів, перелік яких визначений положеннями діючого законодавства [7]. Значна частина дозволених інструментів інвестування напряму пов'язана з діяльністю банків (грошові кошти на поточних рахунках, банківські вклади (депозити), валютні вкладення згідно з валютою страхування та ін.). А враховуючи наявність у банків досвіду та можливостей з управління інвестиційними ресурсами, кошти страхових компаній можуть розміщуватися в інші види активів (корпоративні та державні цінні папери, банківські метали) саме при сприянні банків.

Результати дослідження динаміки активів дають підстави стверджувати, що найбільш активно страховими компаніями України використовувався саме банківський канал інвестування (депозити в національній та іноземній валютах, банківські метали, а також залишки вільних грошових коштів на поточних рахунках). І якщо в загальному обсязі активів, визначених статтею 31 Закону України “Про страхування”, питома вага банківських інструментів поступалася лише вкладенням в акції

корпорацій (не без участі банків), то в активах, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя, майже всі банківські джерела зростали в своєму абсолютному значенні (сукупний приріст за період – 55,1 %) і за результатами 2010 року перевищили всі інші – 50,6 % (табл. 1) [3].

Таблиця 1 – Динаміка основних активів страхових компаній України в 2006–2010 рр. [3]

Показник	Значення на кінець року, млн. грн.					2010, %	2010 / 2006, ± %
	2006	2007	2008	2009	2010		
<i>Категорії активів, визначених ст. 31 Закону України “Про страхування”</i>							
Активи страхових компаній	17 488,2	19 330,3	23 904,9	23 690,9	27 695,0	100,0	58,3
Грошові кошти на поточних рахунках, у тому числі:	773,6	1 429,4	1 926,1	1 526,8	1 770,2	6,4	128,3
в іноземній валюті	47,8	174,8	349,5	212,8	402,8	1,5	746,7
Банківські вклади, в тому числі:	5 453,7	6 171,5	6 963,7	5 926,4	6 464,6	23,3	18,5
в іноземній валюті	304,6	1 001,2	1 840,1	1 707,9	1 819,2	6,6	499,0
Банківські метали	41,1	72,5	150,9	105,3	79,3	0,3	92,9
Акції	7 626,1	7 078,7	8 177,0	9 521,8	10 905,8	39,4	43,0
Інші активи	3 593,7	4 578,2	6 687,2	4 689,9	6 253,1	22,5	74,0
<i>Активи, якими представлені технічні резерви та резерви зі страхування життя</i>							
Загальна сума активів	6 014,1	8 612,5	12 067,2	9 793,6	11 541,8	100,0	91,9
Грошові кошти на поточних рахунках, у тому числі:	492,4	948,4	1 275,8	1 051,5	1 093,5	9,5	122,1
в іноземній валюті	34,5	65,2	81,3	97,9	146,1	1,3	4,2
Банківські вклади, в тому числі:	2 858,8	4 154,9	4 483,9	3 535,8	4 119,1	35,7	44,1
в іноземній валюті	659,9	985,4	1 119,3	975,2	957,7	8,3	45,1
Банківські метали	40,3	55,8	77,8	74,3	44,2	0,4	9,7
Акції	853,8	792,4	1 941,4	1 443,0	1 375,8	11,9	61,1
Інші активи	1 768,8	2 661,0	4 288,1	2 615,9	3 805,4	32,9	115,1

Як для першої категорії активів, так і при формуванні резервів страхування, вочевидь, спостерігається загальна тенденція популярності банківських депозитних продуктів на фінансовому ринку – зростання до 2008 р. і відносний спад у період фінансової кризи. До того ж не варто забувати, що співпраця з банком у ролі клієнта і розміщення в ньому навіть невеликих обсягів активів відкриває страховій компанії доступ до його клієнтської бази, а клієнти при виборі страхової компанії отримують цільові рекомендації [8, с. 32].

Функції формування та збереження банками активів страхових компаній доповнюються забезпеченням останнім умов для отримання значного доходу. Динамічні складові структури фінансових доходів страхових компаній України за 2007–2010 рр. свідчать про поступове збільшення саме банківського джерела їх отримання [3]. Порівняно з іншими фінансовими інструментами банківські депозити продовжують забезпечувати страховикам найбільшу частку фінансових доходів, а їхні запаси сформованих грошових коштів, зважаючи на відносну стабільність і строковість, залишаються для банків бажаними джерелами формування кредитно-інвестиційних ресурсів. Незважаючи на певну активність у використанні фондових інструментів інвестування (акцій, корпоративних та державних облігацій), відсотки за депозитами продовжують забезпечувати страховикам більше 50 % фінансових доходів (рис. 2).

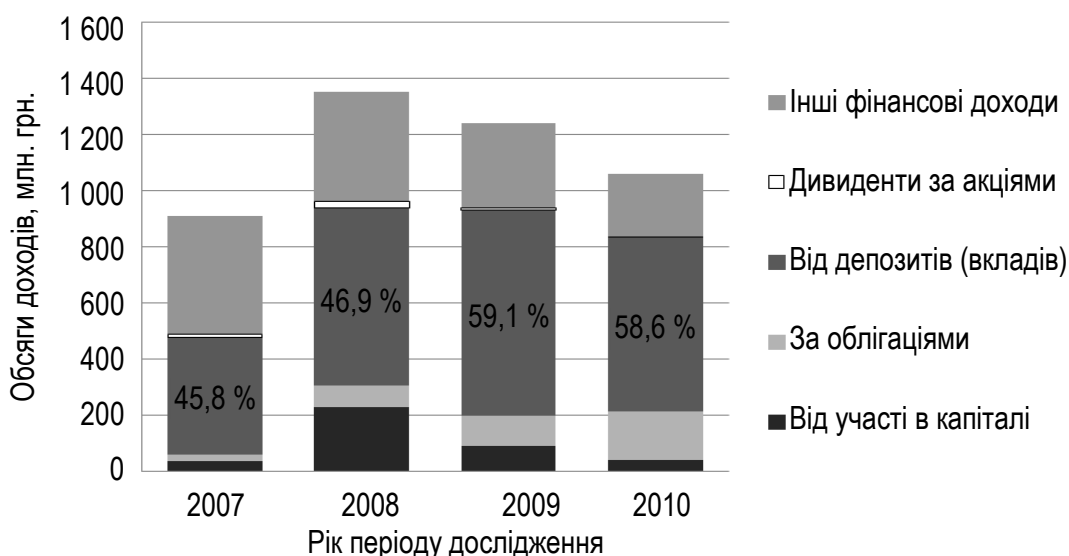

Рисунок 2 – Динаміка структури фінансових доходів страхових компаній України у 2007–2010 рр., %

Джерело: складено на основі даних [3]).

Активне співробітництво на основі функціонального призначення, як учасників фінансового ринку, також базується на попереджувальній функції страхування – страхові компанії приймають на себе ризики і фінансують можливі збитки банків, для більшості видів діяльності яких притаманний високоризиковий характер. Страхові компанії розглядають банки як одних із найбільших клієнтів-страхувальників. Середні обсяги страхових премій, сплачених банками страховим компаніям, в десятки разів перевищують виплати зі страхування промислових чи торговельних підприємств [2].

У свою чергу, банки за рахунок страхових компаній отримують доходи від надання їм додаткових послуг (виконання функцій страхового агента, конвертації валюти, управління портфелем цінних паперів) чи забезпечують умови для цього (розрахунково-касове обслуговування страхувальників, просування банківських платіжних карток і т.п.). Відтак досить часто інтегрований підхід фінансового забезпечення клієнтів для банків і страхових компаній полягає у переплітанні їхніх послуг та поєднанні комунікаційно-збутових маркетингових технологій. Так використання страховими компаніями банків як каналів збуту своїх продуктів забезпечує їм доступ до клієнтів на території чи сегментах ринку, де вони, внаслідок нерозвиненої власної мережі слабо представлені чи обмежені в можливостях доступу. Зростання конкуренції стимулює страхові компанії активно шукати альтернативні канали продажів страхових полісів, а оскільки банки обслуговують значну кількість клієнтів, вони вигідні для страховиків як агенти. Розширення спектра продуктового ряду позитивно впливає на імідж банку і створює передумови для отримання переваг при просуванні як спільних, так і власних програм.

Співпраця страхової компанії з великим та відомим банком і навпаки, як правило, призводить до зростання довіри клієнтів.

З метою узагальненої демонстрації форм і способів банківської та страхової інтеграції у формі таблиці 2 було сформовано комплексний перелік основних переваг взаємодії для кожної із фінансових установ. Крім зазначених у таблиці, також можна назвати ряд чинників, що слугують аргументами при прийнятті рішень про інтегровану діяльність двох установ різних сегментів фінансового ринку: зростання рівня капіталізації бізнесу, економія на збільшенні його масштабів, створення уніфікованого фінансового брэнда, підвищення ефективності роботи персоналу.

Таблиця 2 – Базові чинники та переваги інтеграційних процесів для банків і страхових компаній України

Переваги (додаткові можливості) взаємодії для	
банків	страхових компаній
Збільшення обсягів обслуговування в результаті поєднання банківських і страхових продуктів (в одному місці); надання поряд із класичними видами нетрадиційних банківських послуг	Розширення клієнтської бази, в результаті отримання інформації про фінансовий та соціальний стан споживачів та доступ до різних соціальних груп – клієнтів банку
Отримання конкурентних переваг за рахунок консолідації фінансових ресурсів, створення взаємних фондів та використання спільних інформаційно-збутових каналів	Скорочення витрат на організацію з надання певних страхових послуг і на утримання агентської мережі, зниження собівартості трансакцій між партнерами
Створення джерел для отримання додаткового доходу від комісійного, посередницького та консалтингового обслуговування страхових компаній і їх клієнтів, утримання клієнтів та диверсифікація власної діяльності в цілому	Збільшення обсягів продажів у результаті звернення до обов'язкового страхування при наданні банками кредитів, та інших видів банківських послуг, розширення асортименту послуг
Досягнення синергетичного ефекту в результаті корпоративного об'єднання фінансових установ різних сегментів ринку (створення холдингів, конгломератів), подолання законодавчих обмежень щодо доступу банків на ринок страхових послуг	Забезпечення конкурентних переваг шляхом використання для доступу до клієнтів, які знаходяться на територіях, де відсутні пункти продажу страховика мережі банківських територіально відокремлених підрозділів (філій, відділень)

Висновки. Інтеграційні процеси в банківському та страховому бізнесі обумовлені спільністю та поєднанням основної функції установ фінансової інфраструктурної – посередництва в переміщенні фінансових ресурсів від суб'єктів ощадно-депозитного до суб'єктів кредитно-інвестиційного характеру діяльності. Спільними для них є інвестиційна, ризикова, попереджувальна та функція платіжно-розрахункового обслуговування. Створення умов для забезпечення доступу до максимально необхідної кількості зацікавлених у такому обслуговуванні потенційних клієнтів – передумова для формування ефективного механізму та досягнення конкурентних переваг діяльності будь-якої фінансової компанії. Отже, інтеграція банків і страхових компаній базується на перетині їхніх функцій та інтересів, обумовлюється вигідністю для обох сторін і визначається кон'юнктурою фінансового ринку.

Активізація інтеграційних процесів у сучасних умовах пояснюється численними перевагами та зацікавленістю обох фінансових установ у спільній діяльності, а співпраця – вигідна для обох сторін, має всі шанси для розвитку та розширення. Дослідження сутності та переваг інтеграційних процесів для банків і страхових компаній є також не

менш важливим для визначення необхідних заходів при регулятивно-наглядовій діяльності відповідних державних структур у цих сферах, а також при сприянні подальшому розвитку фінансового ринку України.

Список літератури

1. Банківський нагляд [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76262&cat_id=36794.
2. Єрмошенко А. Порівняння основних моделей банківського страхування / А. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С. 167–174.
3. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.
4. Кучеренко В. Форми інтеграції банківського та страхового капіталів / В. Кучеренко // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 3. – С. 57–66.
5. Лилик О. Bancassurance та перспективи його розвитку в Україні / О. Лилик // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 32–37.
6. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.
7. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07.03.96 № 85/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0&p=1321257062394149>.
8. Федосов Е. А. Интеграционные процессы в банковском и страховом бизнесе / Е. А. Федосов // Банковское дело. – 2011. – № 6. – С. 30–34.
9. Core Principles for effective banking supervision. Basel Committee on Banking Supervision [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bis.org/pub/cbs123.pf>.
10. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework // Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005. – 134 p.
11. On the capital adequacy of investment firms and credit institutions (recast): Directive 2006/49/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 // Official Journal of the European Union. – 2006. – L. 177. – P. 201–255.

Отримано 18.12.2012

Summary

The article deals with the content and direction of the interaction of banks and insurance companies in the financial market. The authors examine the major historical, economic and social conditions, as well as exploring forms and perspectives of the integration processes with the participation of institutions of banking and insurance businesses.